

GYÖRGY LUKÁCS: L'ESTÈTICA

Josep M. Traverso Ponce

RESUM: L'obra, el pensament i la vida del filòsof György Lukács és, sense dubtes, un lloc privilegiat de trobada de l'art i la filosofia al segle XX. La reflexió filosòfica al voltant de l'art i la literatura va ser present durant tota la seva dilatada biografia; una vida i una obra que es varen estendre gairebé al llarg de tot el segle que acabam de deixar enrere.

Treballador infatigable, el filòsof hongarès, amb més de setanta anys —havia nascut l'any 1885—, va escometre l'aventura d'escriure una monumental Estètica, de la qual només va concloure la primera part; aquí, es va intentar fixar el lloc de l'art a la història de la humanitat, determinar-ne l'estatus, definir allò que és essencial al «reflex estètic». Aquesta primera entrega —quatre volums en edició castellana— havia de donar pas a una de segona que configuraria una història material de l'art, però nous interessos, noves urgències es varen interposar en el treball, intens treball, del vell filòsof.

Així doncs, l'any 1963 apareixia en llengua alemanya aquesta obra d'estètica que amb molta rapidesa va ser traduïda al castellà i publicada per Grijalbo; denses, atapeïdes pàgines de reflexió filosòfica que avui romanen gairebé a l'oblit —editorialment exhaurides— de determinades històries de l'estètica i dels debats sobre l'art a la nostra contemporaneïtat. És aquest un oblit justificat? Hi ha encara valors importants a les seves pàgines que en justifiquin la lectura? Què caracteritza la seva concepció de l'art? Ens pot ajudar el vell Lukács a entendre els camins i cruïlles de l'art del nostre segle?

La nostra comunicació no pot oferir respostes per a tots aquests interrogants; es proposa, tan sols, posar sobre la taula, una perspectiva, un punt de reflexió, un més, que pugui ser útil a tots els interessats en l'art i la filosofia; en l'home i el seu futur.

ABSTRACT: The work, though and life of the philosopher György Lukács is, without any doubt, a privileged meeting place of the art and philosophy of the 20th century. The philosophical thinking about art and literature was present during all his wide biography; a life and a work which spreaded during almost the whole century which we have just left behind.

Indefatigable worker, the Hungarian philosopher, over seventy years old— he had been born in 1885— undertook the adventure of writing a monumental Aesthetic, from which he only concluded the first part; here, it was tried to settle on the place of art in the mankind's history, to decide its status, to define what is essential to the «aesthetic reflect». This first issue —four volumes in spanish version— had brought it to the second which would form a material history of art, but new interests, new urgencies interposed in the work, intens work of the old philosopher.

So, in 1963 this work of aesthetic came out in German language which was traslated into Spanish and published by Grijalbo, very quickly; dense, thick pages of philosophical thinking which nowadays sink into oblivion —edition out of print— of some aesthetic histories and debates about art in our contemporary history. Is this oblivion justified? Are still important values in their pages which justifies its reading? What characterize its conception of art? Is the old Lukács able to help us understand the paths and crosses of art in our century? Our communication cannot offer us answers to all these questions marks; it is only proposed to table a perspective, a thinking point, one more, which may be be useful to all people who are interested in art and philosophy; in human being and his future.

«Hastados de los que no contentos con vender, han llegado a alquilar su emoción y su arte, prestamistas de la belleza, de los que estrujan la mísera idea cazada por casualidad, tal vez arrebatada...»

El jove Borges en una carta personal

«Cuentan que Ulises, harto de prodigios, lloró de amor al divisar su Itaca verde y humilde. El arte es esa Itaca de verde eternidad, no de prodigios»

També Borges

«Es cada obra de arte una refiguración del mundo entero visto desde un importante punto de vista humano...»

Lukács. Estética, II

«La totalidad de fenómenos de la vida es un paisaje ondulado del cual destacan como cimas o como altas montañas las obras de arte»

Lukács. Estética

I

L'obra del pensador hongarès György Lukács (1885-1971) conforma un dels llocs privilegiats de trobada de l'art i de la filosofia del segle XX. Ens seria suficient amb una repassada a la seva bibliografia per tal d'adonar-nos-en; la reflexió al voltant de l'art i la literatura, la crítica i el pensament estètic ocupen tots plegats una bona part del seu dilatadíssim treball filosòfic.

Després d'haver participat en molts dels esdeveniments històrics més importants de l'Europa del segle XX, retirat de la política activa i amb gairebé 70 anys, a la seva Budapest natal, va escometre un ambiciós projecte filosòfic que no va arribar a culminar. Es tractava d'una refundació del marxisme que suposava, d'una banda, un retorn a Marx —havia definit la seva vida intel·lectual com un camí cap a Marx—; i d'una altra, un estudi a fons de les novetats presentades pel capitalisme tardà. La publicació de *l'Estética* que ens proposam comentar l'any 1963 va obrir pas a la formulació d'una ontologia de l'ésser social i posteriorment a una ètica que ja no va tenir temps d'elaborar.

Però Lukács és avui un pensador mig oblidat així com la seva monumental *Estética*; aquesta, després d'aixecar una bona munió de crítiques des de diferents punts de vista, se'ns apareix als nostres dies com una mena d'iceberg solitari i allunyat de les costes habitades de la reflexió estètica. En té l'estigma d'obra del tot superada, conservadora i girada cap al passat, incapacitada per entendre els nous camins de l'art contemporani.

És Nicolas Tertulian, un estudiós de l'obra de Lukács, qui ens narra, a tall d'anècdota il·lustradora d'aquest oblit, com, a la nota necrològica d'un escriptor alemany publicada a *Le Monde* durant l'any 1994, en un moment determinat del relat de la seva vida es comenta el seu empresonament durant cinc anys per defensar públicament l'escriptor hongarès G. Lukács. Qui era aquest personatge capaç de generar arriscades solidaritats? Per què havia necessitat aquesta ajuda?

Havia nascut a Budapest l'any 1885 en una família jueva de molt bona posició econòmica i social. El seu pare, Jozsef Lukács, era un home culte, intel·ligent, amant de l'art i un dels màxims responsables de la banca hongaresa. Com passa sovint, el futur prefixat o volgut d'un pare per al seu fill no es va realitzar, i les relacions del jove Lukács amb la seva família no varen ser mai gens fàcils.

Ja de molt jove demostrà interès per les arts, el teatre i la crítica literària. Aviat notam la seva presència en diverses publicacions i grups de discussió; així, el 1902, amb 17 anys, ingressa al club dels Estudiants Socialistes Revolucionaris de Budapest. Doctorat en Filosofia l'any 1909, l'any següent apareixerà en hongarès el seu primer llibre important, *L'ànima i les formes*.

Aquest home, que es considerava ell mateix com a malalt d'art, viatja per bona part d'Europa —tot s'ha de dir, amb els diners de la família— mentre el seu cercle d'influències i amistats creix: Béla Bartok, Max Weber, Ernst Bloch, el seu mestre Simmel, Arnold Hauser, etc.

La Gran Guerra, la del 14, l'omple d'espant i tanca aquesta primera etapa de la seva vida per obrir-ne una altra de ben diferent; sota els seus efectes catastròfics, Lukács publicarà *Teoria de la novel·la*. Políticament es mostra del tot contrari a la participació de les classes populars en una lluita entre grans potències. En aquest món trastornat, la revolució russa li oferirà un camí de sortida. Ingressa al Partit Comunista d'Hongria el desembre de 1918 i l'any següent, amb la formació de la República Soviètica d'Hongria, serà nomenat sotscomissari del poble per a qüestions d'Educació i Cultura; malgrat la curta durada de l'experiment soviètic, sembla que la seva tasca va ser bona en diversos àmbits, especialment al camp de les biblioteques públiques, la promoció del teatre i de l'art en general. Ell s'enorgullia del fet que, gràcies al seu comissariat, els nins hongaresos començaven escola no amb pregàries, sinó amb un bon berenar.

La República de Bela Kuhn durà ben poc, del març fins a l'agost de 1919 i, amb la seva derrota, Lukács començarà un llarg exili que pràcticament no va finalitzar fins l'any 1945.

Amb 35 anys se n'anà cap a Viena, on es trobà amb diferents cercles d'exiliats; políticament es troba situat a l'extrema esquerra del moviment comunista. Escriu a la revista *Kommunismus*, on defensarà una ruptura total amb les institucions parlamentàries de la democràcia formal i publicarà a principis de la dècada dels vint un dels seus llibres més emblemàtics a la vegada que polèmic: *Història i Consciència de Classe*. Les posicions polítiques i filosòfiques del seu HCC varen ser ràpidament contestades des de Moscou i formalment així ho va explicitar el V Congrés de la III Internacional. El mateix autor, en una de les seves autocrítiques, va acabar abjurant del voluminós escrit.

A finals dels anys 20 les seves tesis són derrotades també a l'interior del seu partit; a la plenitud de la seva vida constata que no es troba gaire dotat per a la política pràctica, així ho reconeix quan es fa el raonament següent —per una altra banda molt propi del nostre autor— a propòsit de la seva pèrdua d'influència: si les idees que defensava eren correctes i malgrat això havia perdut, la conclusió era ben «clara»: les seves capacitats per a la política quotidiana eren nul·les, calia imposar-se un nou rumb cap al treball teòric i la reflexió filosòfica.

A principis dels anys 30 el trobam a Moscou treballant a l'Institut Marx-Engels, allà podrà llegir els —fins aleshores inèdits— *Manuscrits Econòmics i Filosòfics* de Marx, que el varen impactar profundament, i que varen ser importants per al seu futur projecte d'ontologia social. Durant tot el temps que va romandre a Moscou, les relacions amb l'estalinisme no varen ser fàcils i varen passar per diferents moments, des de l'acceptació inicial de la figura de Stalin, algun empresonament, diverses autocrítiques, rebuig de les posicions del règim sobre art i literatura; en definitiva, tot un puzzle difícil d'analitzar i que escapa del tot als límits d'una comunicació com aquesta. Passat el temps, mirant enrere i amb un cert to justificador, solia dir que «ser un màrtir és fàcil; és molt més difícil romandre entre llums i ombres pel bé d'una idea».

Estam convençuts de la sinceritat del seu allunyament progressiu de l'estalinisme, especialment a partir de la seva tornada a la pàtria i dels fets del 56. Irònicament parlava de les formes estalinistes amb què s'estava portant a terme la desestalinització i creixia en ell la consciència del mal irreparable que Stalin havia fet al comunisme.

El pelegrinatge iniciat l'any 20 acabà l'any 45 amb el seu retorn a Budapest. Lukács té 60 anys i a la seva ciutat natal viurà un període de gran riquesa creativa, allà apareixeran títols com *Goethe i el seu temps*, *Assaigs sobre el realisme*, *Balzac i el realisme francès*, *Literatura i Democràcia* i altres llibres, els materials per als quals havia acumulat durant la seva estada a Moscou. L'any 54 apareixerà un altre d'aquests llibres característics de Lukács; monumental, polèmic i omnicomprensiu: el seu llibre *Assalt de la raó*, definit, més o menys, com l'estudi del camí filosòfic que conduirà Alemanya als braços de Hitler; en altres paraules, la responsabilitat de l'idealisme filosòfic en l'arribada del nazisme. La polèmica estava servida.

Amb tossudesa els esdeveniments polítics es tornen a creuar en el seu camí; l'any 1956, el famós informe Krushev al XX Congrés del PCUS iniciava oficialment la desestalinització a l'URSS. Mentrestant a Hongria, el monolitisme dins el partit i el seu domini sobre la societat amenaçava d'asfixiar-la. La revolució esclata el 23 d'octubre amb un govern dirigit per Imre Nagy, del qual Lukács és ministre de Cultura; però l'experiment dura ben poc i els russos intervenen el 4 de novembre; Lukács és deportat a Romania, d'on tornarà l'any següent.

Ara sí que es produirà un allunyament gairebé definitiu de la política pràctica. Lukács, treballador infatigable, amb més de setanta anys, abordarà la redacció d'una sèrie d'obres, entre les quals i en primer lloc, l'*Estètica*, que apareixerà en alemany l'any 63; a continuació, i dins el projecte refundador que ja hem esmentat, encararà la redacció d'una ontologia marxista. La projectada ètica quedarà al tinter. Morirà l'any 1971.

Abans d'abandonar aquest apartat volem expressar una dificultat, un retret i un homenatge.

En primer lloc, doncs, la dificultat de fer una valoració de conjunt de la seva obra que ens ofereixi el lloc específic que ocupa Lukács a la filosofia del segle XX; estam convençuts de la vitalitat i actualitat de parts importants del seu treball. Pel que coneixem, aquesta tasca no s'ha abordat i el relatiu oblit del seu pensament disminueix les possibilitats que es faci.

Les biografies serioses a disposició del públic de llengua castellana són ben poques, una de les més extenses darrerament publicades —i aquí ve el retret— se'ns apareix com una ocasió desaprofitada. Estam parlant del llibre *Lukács* d'Arpad Kadarkay, publicat per les Edicions d'Alfons el Magnànim de València. Un intent fallit, pensam, de més de 700 pàgines, perquè s'intenta convèncer el lector de la maldat intrínseca del personatge des de bon començament i perquè s'arriba a sospitar que Kadarkay no ha llegit a fons les obres de Lukács.

Finalment, l'homenatge, que és doble; a l'editorial Grijalbo, que durant els anys seixanta va escometre un projecte que avui considerariem inviable (l'edició de les obres de Lukács al castellà) i al filòsof Manuel Sacristán Luzón, que va traduir l'*Estètica* amb una eficàcia, rapidesa i perfecció del tot encomiables. Pensi's que en poc més de tres anys es trobaven publicades més de tres quartes parts de les quasi dues mil pàgines de densa filosofia «alemanya». Es posaven així de relleu les capacitats i els interessos filosòfics de Manolo Sacristán i els vents filosòfics que bufaven a l'Estat espanyol.

II

Amb l'edició de l'*Estética* ens situam dins l'obra filosòfica del vell Lukács. No és la nostra intenció carregar excessivament de sentit aquesta qualificació i menys encara marcar una oposició radical amb un Lukács jove. Com ja hem esmentat, la reflexió estètica recorre l'obra del nostre autor de dalt a baix; no oblidem que ja va formular una primera teoria estètica a les primeres dècades del segle i que va rebre el nom d'*Estética de Heidelberg*, però l'elaboració filosòfica en aquest sentit és continuada fins a culminar en la monumental *Estética* de 1963.

De la nostra obra, tan sols coneixem la primera part, la part eminentment filosòfica, que per raons «tècniques» i amb l'autorització de l'autor va aparèixer en llengua castellana, no en dos volums com en l'original, sinó en quatre toms. Quedarà sense veure la llum una segona part corresponent a la història material de l'art i fins i tot una de tercera que l'autor no arribarà a elaborar mai.

Lukács, a la darrera etapa de la vida, es troba immers —i així serà fins als seus darrers dies— en la refundació del marxisme des de les seves arrels. L'*Estética* duu imprès aquest caràcter de cosmovisió; el seu objectiu és cercar el lloc específic de l'art en el conjunt de les activitats humanes. La fonamentació filosòfica d'aquesta posició és una ontologia de l'ésser social, entès com allò que existeix, que ja és present a l'*Estética*, i que formularà en un voluminós llibre tan prest com hagi acabat la redacció d'aquesta.

A mesura que s'endinsava en aquestes tasques i vista l'evolució del socialisme, es va refermar en la idea que el moment filosòfic i polític que vivia era semblant al que havien viscut els socialistes anomenats utòpics, quant a la necessitat de tornar a començar de bell nou, de posar les primeres pedres d'un projecte emancipatori adaptat als nous rumbos històrics.

Al llibre *Conversaciones con Lukács* de Holz, Kofler i Abendroth, que recull un conjunt de converses mantingudes amb l'autor a finals del 66, en una de les primeres preguntes respecte a la mena d'ontologia que sosté l'*Estética*, sobre les categories allà utilitzades i sobre el seu caràcter social o històric, un Lukács polèmic respon amb contundència: «Me es imposible considerar como pregunta realmente seria la de si una categoría determinada es sociológica u ontológica. Se ha extendido actualmente entre nosotros la costumbre de presentar como una esfera independiente del ser cualquier disciplina que ha alcanzado carta de ciudadanía universitaria [...]. Soy de la opinión de que todas estas cosas son mutables históricamente, siendo el ser y las transformaciones del ser lo fundamental [culmina aquesta citació amb la fonamentació última de l'*Estética*]..., de ahí he partido yo en mi *Estética*, que lleva el subtítulo, quizá no muy correcto, de "Eigenart des Aesthetischen" [La peculiaridad de lo estético]; hubiera sido más exacto decir: la posición del principio estético en el marco de las actividades intelectuales del hombre».¹

El rebuig a una manera d'entendre l'art com a eterna emanació de l'ésser humà, com a permanent i abstracte fruit de les potències de l'ànima o com a desplegament d'una eterna idea de bellesa, queda ben palès. El punt de partida de l'art és material i es diu la vida quotidiana; és des d'aquest fons d'on al llarg de la història de la humanitat han sorgit realitzacions tan importants com la ciència, l'art o la mateixa ètica.

¹ HOLZ [et al.] (1971). *Conversaciones con Lukacs*. Alianza Editorial, Madrid, pàg. 16-17.

Són les tasques, els problemes, els reptes que es plantegen des de l'aquí i ara de la vida quotidiana allò que constitueix el rerefons de les propostes artístiques. Rau aquí la connexió de l'obra d'art amb el nus de problemes que travessen la història de la humanitat i que aquella expressa, i aquí es troba també el fonament que permetrà en darrera instància la recepció de l'obra d'art des d'èpoques posteriors, sense perdre del tot la singularitat del moment concret en què aquestes varen ser creades.

Se'ns dibuixa, per tant, una cosmologia on a partir de la vida quotidiana i de les seves transformacions al llarg de la història es van separant de manera diferenciada, però sense perdre mai el contacte amb la matriu, diferents creacions humanes com l'art o la ciència; en aquest panorama les transformacions del món del treball apareixeran com a lloc determinant en l'estimulació per al naixement dels reflexos científics i artístics esmentats.

Aquests reflexos,² amb les seves particulars formes d'actuació, mostren els seus punts de contacte, les seves interrelacions i profundes diferències. La ciència, i és només un exemple, en el seu camí cap a una millor i més profunda coneixença de la realitat, fa perdre de vista el subjecte que coneix; en canvi, a l'art —i aquesta és una de les seves especificitats més importants— l'home no es perd mai de vista, per dir-ho amb paraules de Lukács, estam davant un reflex antropomorfitzador; al principi i al final del fet artístic hi és l'home, encara que vist de la forma especial que l'art imposa. L'home en contacte amb el món que l'envolta, l'home en la seva tipicitat, però l'home a la fi. Per això ens dirà que l'obra d'art no pot anar més enllà d'aquest horitzó, l'àmbit humà. L'art no és art si no configura món, si no és capaç d'expressar, amb les seves característiques pròpies, aquest món humà. L'art, que ha fet un llarg camí al llarg de la història junt amb la màgia i posteriorment amb la religió, ja expressava de bon començament una diferència essencial respecte a aquests fenòmens: la seva impossibilitat de sobrepassar l'horitzó d'humanitat.

Des de la mort de Lukács fins als nostres dies tota una sèrie de successos polítics i socials han incrementat aquesta sensació de llunyania respecte del text; com si l'obra de Lukács no hagués resistit gaire bé el pas del temps. La crisi del comunisme, l'ensorrament dels anomenats països socialistes, les transformacions als països d'economia capitalista, les noves tendències al món de l'art i de la filosofia semblen haver acabat d'escombrar les restes del seu pensament estètic.

És veritat, però, que la lectura de l'obra fa aparèixer en el lector una sensació d'aïllament; la seva monumentalitat, el seu caràcter exhaustiu, i en canvi hi són escassíssimes les referències a altres estètiques del segle XX. Es reconeix la importància de W. Benjamin, de Bloch, es discuteix amb Brecht a propòsit del tema de l'evocació, però poca cosa més, molt poques paraules sobre Heidegger, Gadamer, etc., per no entrar en el tema de les minses referències a l'art del segle XX.

És N. Tertulian, l'estudiós de Lukács que ja hem citat, qui posa de manifest aquesta impressió d'aïllament que emana del llibre a la vegada que ens ofereix com a contrast la constància del caràcter polèmic de l'autor al llarg de tota la seva vida. El mateix

² En el llenguatge utilitzat per Lukács és evident la seva dependència de la psicologia de Pavlov, que ell ha adoptat com a vàlida.

Tertulian ens diu: «Prement com a punts de referència, d'una banda la teoria de Benedetto Croce sobre l'art com a "intuïció lírica", com a expressió del lirisme fonamental de l'ànima..., i, d'una altra banda, en el pol oposat, el pensament de Heidegger sobre l'art com a "revelació del Ser"..., podríem considerar la concepció estètica de Lukács un tipus de via intermèdia o fins i tot una *coincidentia oppositorum*».³

Lluny del subjectivisme, lluny de Heidegger, lluny també de les estètiques que mostren l'art en pura imitació de la natura i lluny de les tendències de l'art del segle XX. Es troba l'*Estètica* atrapada per la seva pròpia construcció omnicomprendiva i totalitzadora, capacitada per entendre les noves realitats artístiques? I en el fons és aquesta la pregunta clau: podia aquesta obra, aparentment tancada al present artístic immediat i girada cap al passat, amb aquell espès bagatge de conceptes heretats del segle XIX, entendre l'art contemporani?

La resposta ens obliga a tornar, per darrera vegada, a la concepció de l'art en Lukács.

III

L'objectiu de l'*Estètica* és il·luminar filosòficament l'essència del fet artístic en el seu desenvolupament al llarg de la història; com a conquesta del gènere humà de la mateixa alçada i importància de la ciència o l'ètica, però amb característiques essencialment diferents. Com ja s'ha dit, el fons d'aquest escenari està ocupat per la vida quotidiana donant lloc incessantment a noves problemàtiques que són recollides per aquells anomenats reflexos, l'artístic i el científic. Un reflex no és, en absolut, per Lukács, una mena de còpia de la realitat, sinó una manera complexa d'apropiar-se, d'accedir a un món objectiu infinit i inesgotable.

Al segon volum de l'*Estètica* (en versió castellana), Lukács es permet un petit comentari a propòsit del títol donat a l'apartat que està a punt de començar: «L'alienació i la seva retrocció en el subjecte.» Aquesta expressió, purament hegeliana —ens diu, definiria el contingut de les seves darreres consideracions, i definiria —afegim nosaltres— el bessó del fenomen artístic. Està convençut que, malgrat el seu idealisme, la doctrina de Hegel és la més encertada en la descripció de la relació entre el subjecte i l'objecte en l'esfera de l'estètica.

El fet artístic és un moviment que neix de l'interior de l'home i es dirigeix cap a l'exterior per tornar de nou a l'home. L'art suposa, en un primer moment, aquest doble moviment amb unes peculiaritats, amb unes característiques determinades: «Alienación significa camino del sujeto al mundo objetivo, a veces hasta perderse el sujeto en él; la retrocció o reabsorción de una tal alienación representa por el contrario la penetración completa de toda objetividad así nacida por la cualidad particular del sujeto».⁴ Ja podem contemplar la complexa relació entre l'objectivitat i la presència particular i concreta de l'home que l'art expressa de manera única.

³ NICOLAS TERTULIAN. «A Estètica de Lukács trinta anos depois». A Carlos N. Coutinho [et al.]. *Lukács e a atualidade do marxismo* (2002). Boitempo Editorial, São Paulo, pàg. 14.

⁴ G. LUKÁCS (1963). *Estètica II*, pàg. 237.

Al centre del fet artístic sempre hi és l'home; al principi i al final ens trobam amb ell i amb el seu concret *hic et nunc*. L'art és la relació de l'home amb l'home mitjançant el món exterior. Dit de forma més exacta, l'art neix de l'home concret i el llança a la conquesta d'una realitat que és substancialment humana, a la conquesta de la humanitat; estam, doncs, parlant d'una activitat genèrica que posa home i ésser genèric en íntim contacte; de fet, la pertinença d'una obra a l'estètica es juga en «l'amplitud i intensitat de la seva referència a l'ésser home de l'home».

La dinàmica d'aquesta bipolaritat exigeix al subjecte una certa elevació per sobre de la pura subjectivitat per tal de poder captar el món, i a la vegada exigeix a l'apropiació de la realitat no perdre mai de vista el seu caràcter humà. Aquesta trobada té lloc, segons Lukács, en un territori definit per la categoria de la particularitat.

L'obra d'art és el lloc on es concreta tota aquesta realitat; allà s'interrelacionen contingut i forma, essència i aparença, d'allà brota l'efecte evocador de l'art, allà se sobrepassa l'individu concret, se'l posa en contacte amb la humanitat dins un espai que se'ns apareix com a tancat i concret: «etern»: l'obra d'art; aquesta, sense perdre el seu caràcter sensible, expressa de manera intensiva el món i connecta l'home amb el seu ésser genèric. Al món de l'estètica no hi ha res més enllà de l'obra d'art.

L'art sempre parteix de l'home i no perd mai de vista el món exterior; per això, per Lukács, art i art realista són pràcticament sinònims, el realisme, en aquesta accepció, equival a l'únic funcionament possible del reflex artístic. Aquesta posició li permetrà rebutjar l'anomenat realisme socialista, perquè aquí l'art és pura exemplificació d'una idea general de caràcter social que es considera correcta o incorrecta..., la tensió del doble moviment del qual parlàvem abans ha desaparegut i l'art passa a ser exemplificació d'una idea general i abstracta.

La funció de l'art és possible perquè actua en el territori de la particularitat; centre organitzador «equidistant» de la individualitat del tot subjectiva i de la universalitat de la ciència. La particularitat permet viure la realitat com una totalitat concreta, on l'accent emocional no es perd amb la captació de l'essència. També permet l'objectivació sense superar la vinculació subjectiva amb el món i en el moment de la recepció artística permet l'evocació i la vivència, la transformació i la catarsi del subjecte. La particularitat, territori de coneixement, dóna lloc en el camp artístic a la noció de tipicitat.

És en aquest moviment ascendent, en el qual l'art embarca l'home, quan és possible la commoció que aquell ens provoca, tant en la seva creació com en la seva contemplació. Es tracta d'una commoció íntimament unida a un coneixement també molt particular. Una commoció que transforma l'home en un abans i un després de l'experiència artística i que ens permet colombrar un dels llindars entre estètica i ètica. Lukács es considera hereu de la noció clàssica de catarsi i en proposa l'extensió al conjunt dels gèneres artístics.

Resumim; l'art és genèric universal, perquè ens mostra les diverses problemàtiques de la humanitat, i, ho fa, sense renunciar a l'aquí i ara del subjecte. El seu lloc és la particularitat, enfront del subjectivisme i de la universalitat; l'art es concreta en l'obra d'art, que és conformadora de món. Aquí es capten les infinites relacions del món de forma intensiva i l'home troba una sortida a la seva subjectivitat i un camí cap a l'ésser genèric i cap a la vida plena. En paraules del mateix Lukács: «Lo que el hombre ha entregado generosamente a la realidad objetiva (y a la realidad de sí mismo y de sus semejantes) en las diversas formas de la alienación, aquello por lo cual posee él en cada momento su propia riqueza de pensamiento y sentimiento se retrocapta ahora en el sujeto, y el mundo

se vive como mundo propio del hombre, como posesión que ya nunca puede perderse. En estos dos actos inseparables nace, se difunde y se profundiza la autoconsciencia humana. Estos actos inseparables se unifican adecuadamente, con pureza consumada, sólo en el arte.»⁵

No és difícil veure, com dèiem, que ens trobam en un punt de contacte entre l'estètica i l'ètica; aquesta ocuparà també un espai intermedi, en aquest cas, entre la moral subjectiva i l'objectiu i fred món del dret; no ens podem endinsar en aquest interressantíssim camí de ressonàncies filosòfiques, tan sols podem dir que les complexes relacions entre estètica i ètica són sempre presents a l'obra que estam comentant: Lukács pensa que no hi pot haver un desenvolupament artístic de llarga durada sense un moviment ètic en profunditat. En aquest món profusament fetitxitzat l'art apareix com un poderós camí cap a la desfetitxització; aquesta funció descosficadora, l'adquireix l'art per la seva connexió amb la vida quotidiana, per la seva capacitat evocadora, pel constant intent de dur l'home més enllà del seu món particular, per la visió organitzada que suposa del món i la vida humana. Aquesta és l'autèntica funció social de l'art que neix de la seva essència.

Lukács defineix formalment l'art com a reflex mimeticoevocador. La funció mimètica té la seva arrel en la importància del fet imitatiu a la vida quotidiana, però va més enllà, es tracta d'una imitació que culminarà en la totalitat concreta de l'obra d'art; aquí tindrà lloc una apropiació selectiva de determinades relacions pròpies del món a la vegada que es descarten nombrosos aspectes que no interessin per a la configuració de l'obra d'art.

Aquesta mímesi genera capacitat per a l'evocació; evocació d'una realitat exterior i interior a l'home que no perd mai el seu caràcter humà; així ho fan la literatura, les arts plàstiques i fins i tot la música amb els seus recursos específics. Si la ciència és consciència de la realitat, l'art és autoconsciència de la humanitat.

A ningú no ha d'estranyar que una concepció tan substantiva de l'art com aquesta que comentam es mostri preocupada per la defensa del caràcter mundà de l'art enfront de la religió o de la cosificació pròpia del capitalisme tardà i que aquesta primera part de l'Estètica acabi amb un capítol sobre *La lluita alliberadora de l'art*. Lukács no pensa que l'art pugui ser marcat per la política d'un partit, rebutjarà sense contemplacions el «realisme soviètic» amb raons ja esmentades i no es mostrarà tampoc d'acord amb un experimentalisme formalista que perdi de vista la qüestió per ell fonamental: el contingut de l'art, el seu món, el món de l'home.

IV

No es pot negar allò que diferents autors, des de diferents perspectives, han comentat com un fet ben evident a l'*Estètica*, es tracta de la manca quasi absoluta de referències als corrents més importants de l'art contemporani. Com si l'obra visqués de cara al passat, prenent com a paradigma l'art i la literatura que culmina al segle XIX.

⁵ LUKÁCS (1963). *Estètica II*, pàg. 273.

En pintura, Cézanne és, pràcticament, la darrera figura important de la qual es parla amb certa profunditat. En literatura, el món sembla acabar-se amb els clàssics del XIX i pocs autors del XX hi tenen cabuda; la figura de Thomas Mann encarna el prototip de l'art realista que l'autor defensa. Són conegudes les seves opinions sobre Joyce o Kafka.

És veritat que es pot argumentar en contra explicitant bé el caràcter refundador de l'obra o la manca que suposa la inexistència de la segona part promesa, és a dir, la història material de l'art; però tot i això aquesta sensació d'aïllament o d'insuficiència en l'aspecte de la crítica artística i literària de l'autor no desapareixerà.

La seva opinió sobre l'època artística que li havia tocat viure no era gens bona; es pot resumir utilitzant les seves pròpies paraules: «La más profunda problemática del arte de determinados periodos —del nuestro entre ellos— consiste en que ni el arte puede encontrar en el mundo nada cuyo reflejo estético irradie esa alegría por la adecuación, esa satisfacción del poder-vivir-con, ni los receptores poseen la disposición o capacidad de entregarse a esas posibilidades vivenciales».⁶

Però Lukács no era un home tancat al present ni de molt, era capaç de detectar les novetats del sistema social i de vida que auguraven nous camins en el desenvolupament del capitalisme, especialment en l'aspecte cultural; basta comprovar les seves referències al món d'importància creixent del consum i de la moda, el seu seguiment de l'evolució del cinema amb les seves possibilitats i mancances, les especulacions sobre les possibilitats de l'emergent indústria discogràfica i la salutació a l'aparició de la música atonal, que venia a complementar i no a suprimir —ens diu— altres concepcions musicals, conscient, com era, que una autèntica obra d'art conserva la vigència s'expressi en el sistema en què s'expressi.

Respecte a l'art abstracte, les referències són minses; no podia acceptar que l'art perdés de vista el món en la conformació d'un de propi; defensava el predomini del contingut sobre la forma, sense negar la importància d'aquesta i les innovacions formals de cada època, conscient, a més, que els problemes de la forma muten sovint en qüestions de contingut. Al tercer llibre hem trobat una cita que no es refereix directament a l'art abstracte, sinó a la música en el seu allunyament del món real i que no volem deixar de recordar: «El carácter específico del reflejo del arte no queda anulado por el hecho de que no pueda en principio indicarse en el mundo en sí objeto alguno “imitado” por un objeto determinado de algún determinado arte..., cada obra de arte lleva directamente en ella misma la prueba, la justificación de su autenticidad».⁷

Queda aquesta, com altres qüestions, oberta a la nostra comunicació, que no volem acabar sense esbossar una resposta a l'interrogant sobre l'actualitat de l'*Estética*, sobre la seva capacitat per entendre els nous camins de l'art, sobre la seva possibilitat de diàleg amb els problemes plantejats al món artístic contemporani.

La nostra resposta és afirmativa, es tracta d'un sí amb precaucions i limitacions derivades dels nostres limitats coneixements de l'obra del filòsof hongarès; però a la vegada és un sí convençut de la fertilitat de propostes que encara manté l'*Estética*, una fertilitat que va més enllà del món estètic per endinsar-se en l'ontològic i l'ètic.

⁶ LUKÁCS. *Estética* II, pàg. 376.

⁷ LUKÁCS. *Estética* III, pàg. 324.

Estam convençuts, i amb això acabam, que la perspectiva lukacsiana pot il·luminar importants problemàtiques de l'art al nostre món. Ens pot ajudar a pensar qüestions tan diverses com la importància de la música a la nostra cultura, en el món dels joves i els seus efectes personals i socials; o bé, a discutir sobre les propostes actuals de les arts plàstiques i sobre la identificació creixent d'art i disseny al nostre món contemporani. Aquests són exemples que s'emmarquen en una perspectiva —la de Lukács— adreçada a la reconciliació d'art i home, però això, i aquí hi ha el problema, apareix cada vegada més difícil i llunyà.

Referències bibliogràfiques

(Es tracta d'una relació del tot subjectiva; senzillament els llibres que em varen acompanyar durant la lectura de l'*Estètica*).

- LUKÁCS, GYÖRGY (1966). *Estètica I*. Editorial Grijalbo, Barcelona.
- (1966). *Estètica II*. Editorial Grijalbo, Barcelona.
- (1967). *Estètica III*. Editorial Grijalbo, Barcelona.
- (1967). *Estètica IV*. Editorial Grijalbo, Barcelona.
- HOLZ [et al.] (1971). *Conversaciones con Lukács*. Alianza Editorial, Madrid.
- ARISTÒTIL (2000). *Poética*. Biblioteca Nueva. Clásicos del Pensamiento, Madrid.
- HELLER, ÁGNES (1984). *Crítica de la Ilustración*. Ediciones Península, Barcelona.
- PERNIOLA, MARIO (2001). *La estética del siglo veinte*. A. Machado Libros. La Balsa de la Medusa, Madrid.
- HEGEL (2001). *Lliçons sobre l'Estètica (selecció)*. Edicions 62, Barcelona.
- KADARKAY, ARPAD (1994). *Georg Lukács*. Edicions Alfons el Magnànim, València.
- PARKINSON, G. H. R. (ed.) (1973). *Georg Lukács. El hombre, su obra, sus ideas*. Ediciones Grijalbo, Barcelona.
- ARAGÜES ESTRAGUÉS, JUAN MANUEL (coord.) (1995). *Presencia de Lukács*. Mira Editores, Saragossa.
- NELSON COUTINHO [et al.] (2002). *Lukács e a atualidade do marxismo*. Boitempo Editorial, São Paulo.
- LUKÁCS [et al.] (1987). *La obra de Lukács hoy. Tomo I*. Fundación Investigaciones Marxistas, Madrid.
- BENEDITO CASANOVA [et al.] (1987). *La obra de Lukács hoy. Tomo II*. Fundación Investigaciones Marxistas, Madrid.
- Revista *Realitat* (1991). «Monogràfic dedicat a G. Lukács», núm. 28-29, Barcelona.